પિરોલી યાને કચ્છી ભાષામાં સમસ્યાઓ.

પિરોલીઓનો શોખ રાખનારા કચ્છી
બંધુઓને ખાતર

સંગ્રહ કરનાર ઉ. બ.

☞ ચે દેઓ દિસો હેઠલીએં પિરોલીએંજા જબાબ.

૧ લગ લગ ચો ત નલગે, અને મ લગ મ લગ ચો ત લગે.

૨ ઉનારેમેં સુતી, સે વરસારે પણ સુતી, ઈ સીઆરેમેં પણ સુતી, ઈ સુતી સે સુતીજ સુતી.

જઃ—૧ હોઠ. ૨ બાળકને આપવાની સુતી.

અમદાવાદ.

યુ. પ્રી. અને જ. એ. કં. 'લિમિટેડ' પ્રેસ.

ઈ. સ. ૧૮૮૬. સંવત ૧૯૪૨.

કિમ્મત ૧ા આનો.

ખાણો વિષે સમજ.

કોઈ શખ્સ બીજાને પિરોલી નાંખે ત્યારે તેણે પિરોલી કહેવા પછી તેની ખાણ કહેવી જોઇએ; જેથી સામો ધણી તે ખાણના પદાર્થોમાં તપાસ કરે. ખાણ એટલે પદાર્થ તથા પ્રાણી માત્રનો જેમાં સમાસ થાયછે તે જથ્થા.

શાસ્ત્રોમાં ૪ ખાણ ઠરાવી છે. પણ પિરોલીવાળાઓએ સુગમતાને વાસ્તે નીચે પ્રમાણે ૯ ખાણો કલ્પેલી છે.

૧ જરોજ:—જે પ્રાણીઓ જર એટલે ઓર મૂકેછે તે. જેમાં મનુષ્ય તથા ગાય, ભેંસ વગેરેનો સમાસ થાયછે.

૨ ઉદ્‌ભોજ:—એમાં વનસ્પતિ માત્રનો સમાસ થાય છે. જેમ બોરડી, લૂગડાં, ટેબલ વગેરે.

૩ ઈંડોજ:—જે પ્રાણીઓ ઈંડામાંથી ઉત્પન્ન થાયછે તે. જેમ પક્ષીઓ, સર્પ વગેરે.

૪ પિંડ:—પાણી તથા પાણીમાંથી ઉત્પન્ન થતી ચીજો. જેમકે પાણી, મીઠું વગેરે.

૫ સીતોજ:—ધાતુ માત્ર તથા પથ્થર સીતોજમાં ગણાય છે. જેમ લોઢું, પથ્થર વગેરે.

૬ મીનોજ:—માટી તથા માટીમાંથી જે ચીજો ઉત્પન્ન થાયછે તે. જેમકે-માટી, કોડીયું વગેરે.

૭ અગોચર:—સર્વે આકાશી પદાર્થોને અગોચરમાં ગણ્યા છે. જેમકે-તારા, વાયુ વગેરે.

૮ વાઇ:—જે પદાર્થ નથી, પણ તેનો બોલ મોંમાંથી નીકળી શકતો હોય તે. વાઇ=શબ્દ અથવા વાણી. જેમકે-ભલાઈ, ઇશ્ક, નામ વગેરે.

૯ વાઇઆવાણુ:—શેહેર તથા ગામ વગેરેને આ ખાણુમાં ગણ્યા છે. જેમકે—ભુજ, મુંબઇ, કચ્છ વગેરે.

માપેતો અમાપકે, સિરજો સાતોજા,
રાજી રએ મિડીંકે, કુછે કુલંભ મિંજા;
ઓઠો ઇનજે અંતરમેં, વજૂદતા વીચાર,
શ્રીકાર ઇ સબદ તો, બોલે વારોવાર;
ખેંચે એણ ન બુજે, બુજે ઇ જીકર જિજા,
આમ ગામમેં ઈ કરે, વાએઝ વધીફા;
રમ્ઝસેં રીજાયતો, સભનીંકે સધા,
જીવ જીં જાંકીન સભ, સેઠ સઉકાર;
સ. બબ ઇનજો સમજીને, ઉતર ઓઠે નેઆર,
બ. રૂકો આએ ભુજવદ્દ, સે દિનું આએ દાતાર.

જ. ઘડીઆળ.

રહસ્ય

પિરોલી યાને કચ્છી ભાષામાં સમશ્યાઓ.

૧ અઠ કાઠ નોંઈ જારી, તેમેં વિઠા કનંધારી; એ સોપારી ચબીએં પજ, બીં જેણેજા બાઈ કજ (ખા. જરોજ)

૨ અધોતડે ઉપની, જરોધર જાઈ; રૂક રેંસે છદઈ, મુખ બોલે સવાઇ. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૩ અલા કેઓ સે ન થેઓ. (ખા. જરોજ.)

૪ અવડ ચવડ ઉલો ધુલો, નક જેંજો નારાણ થુલો, કારમથો દંધે દિધો, હાજાલો, પિરોલો સિગ્ગો. (ખા. જરોજ)

૫ આયાતે ઊરમિંજા, ભો લગો ભિડંગ; ન કીં હથિયાર હથેમેં, નકીં અંજર અણન; મૈયા મતારા વાતેંસેં વિડન; કિની કિની દીએ, ઉનીંભરા સીંએ તા દરેન (ખા. ઇનોજ)

૬ આવે મોટી મ થી ખોટી, કર તું ધણીકે જાણ; જજી હૂઈ કાણુ, સો અગે ઢાલૂં ઢલે વેઆ. (ખા. જરોજ)

૭ ઇસ્ત્રીકે અવગુણી, નરકે વલી નાર; પાથારીએં પધરી, તૂં નિવરેકે આર (નેઆર). (ખા. વાઈ, ઉદ્ભોજ)

૮ ઉકુ કલંગો હિકડો, પાસાડીજા પિંજા; લઠીઆ લગ્

હિકડેકે, ને ધાંઊં કન બેઆ; હુ પણ નર ત્રેઆ, જુકો
જલ હારીંધા વેઆ. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૯ ઉદ્ભોજમિંજા ઉપની, તેંસે કેઈ કારીગર કાર; વેછા
રખેઆ એતરા, જે અંતરે અંતરે ધાર; તેમેં ટંગેઆ કેત-
રાક, સીતોજી સણગાર; આએ નારી નરજે હથમેં, વિ-
છાય વિઠી વાર. (ખા. ઉદ્ભોજ અને સીતોજ)

૧૦ ઉદ્ભોજા ઉપનું, ઈ સિરજો સીતોજા; જંગા
બોએ જરોજમેં, મીંજ આય ઇનોજા. (ખા. ઉદ્ભોજ,
સીતોજ, ઇનોજ અને જરોજ.)

૧૧ ઉદ્ભોજાતે ઉપની, સે નાલે ચંગીં નાર; ન કીં
પનેં પછંઢઈ, ન કીં દારેં ભારોભાર; કતણવારીઊં કતી
રેઇઊં, આય ઓએજે આચાર. (ખા ઉદ્ભોજ)

૧૨ ઉઅર આનોજા ઉપનું, ખાણ જરોજા જાઓ;
પાથારીએમેં પધરો, સે દિસંધે આય દાઓ; હણી છતર
છટૂં કેએં, ત્યાંગો સુઆઓ; ઇસભજી ભાજારમેં મું ભમધો
દિઠો; ભોર ભમધો આયો, પાઇએ મથ્થે પેર; વિસારીઆં
ન વિસરે, ત માંજી ખોડે મેર; રૂ રમાયમ ત ચાકર આં-
ધમ ચે; છિન્ની પેઈ છપરમેં, તેંજો સાંહીં રખે સરમ; જાં-
ગોડી કરમ, કિદાં વેઅસ માલ, કિદાં વેઅસ કરમ (ખા-
જરોજ તથા આનોજ.)

૧૩ એ વણમથા, ત ચાય કો વણપગા; પુઠીઆ તાં

બાર, જેંજા ભૂં સુધી નકા; તોકે ચેઓ કેં, ત ચાય વણુ-જબાનવારે. (ખા. આનોજ, જરોજ અને સીતોજ)

૧૪ ઓખો કીં ન લગે ઇંદોજકે, જેં બરી ન કેઇ બાકાર;
સજા ધનકે સેલ થેઈ, તું અંતરમેં વીચાર.
માલ ખજીનાં મેડઓં, ન ગમે હદ્ભ ભાજાર;
નંઘા હિકડી ધજ નિકરે, તનમિંજા તકરાર.
(ખા. વાઈ.)

૧૫ કકડ કઢી હુઇ, સો સાલખ સંભાએ; મા દિનોં ધીઅકે, સો દાવજેમેં પાએ; ભિનીં રાત ભુણકેતી, તડમેં તતાએ; ખાસી પિરોલી ખીંઅરા, મુંકે હીંગોરજા હલાએ. (ખા. વાઈ, સીતોજ તથા ઊદ્ભોજ)

૧૬ કલરમેં તી કોલ કરે, વાસંગ વદા વાર; જોઆણે જલે જાૂઅમેં, ને મોકમેં દિનીસ માર; તદે સત્ત ચડેઓાતે સતીઅકે, ચાઊ દિનાઊ તે ચાર; ખાસી પિરોલી ખત્રી ચાય, વાંકાએ થીએ ત વાર. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૧૭ કાઠ કુટે ને કોઆડો ફાડેઓ; તેલ ફિરથો ને ધાભો હારેઓ; વાણ વિલોડઈ, મે કુદે ને મચ્છી મારે; સુતે કુત્તે ચોર ભાંયા કાગડે મથ્થે વિરખ પાય; ઈ પિરોલો ઊપો ફિરે; ઉઠજા કજ બાવર ચરેં (ખા. ઉદ્ભોજ તથા જરોજ)

૧૮ કાઠ જિનીંજે પેટમેં, કાઠે ચડઇ આય; વાગ બીં-અજે હથ્થમેં, ધૂડ ધણીકે પાય. (ખા ઉદ્ભોજ, સીતોજ)

૧૯ કાઠ મથે કાઠ વિઠો, તે મથે ગુલભિગ વિઠો; વા કારીગર કાઠ ઘડ્યો. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૨૦ કુડ તો કુટજે, ધૂડ તી ધમજે; મા કુંઆરી ને ધી તી પેણજે. (ખા. ઉદ્ભોજ તથા જરોજ)

૨૧ ખરચેઆ ત ખુટે ન, વધે ઈ વેરાવેર; સૂમી વટે ઈ સય, ઠેરે ન હિકડો પેર; સખી વટ ઇ સૂંએ, વધે ઇ વેરાવેર; મુલકેમેં મશહૂર, ઇ સય હમેશ હેર. (ખા. વાઇ)

૨૨ ધારોડી નિકરેઆ ધરાનું, કરે ચોરીજો યા; સાધુ સુજે સેરમેં, ઇ જોગી જટાધા; ન કાં મિરૂ મારેં, નકાં કેઅેં પખીએંજી પચા; ફકીર ફંદ રચાયો, હીં આણે ઉદ્ભોજા. (ખા. જરોજ)

૨૩ ધુલ્લ સંધો ફુલ્લ મૂંકે યાર દિનું આય; હટ ન ભાજાર ન સરાફેં વટે આય; યારજી ગાલ મૂંકે મરમ લગી આય. (ખા. પિંક)

૨૪ ચડેઆ ડુંગર ચોટીએં, દિઠે વણજજા વીર; પૅારઇ પાય પદ્રતે, અછા અછા ખીર; વિધી રાજા મેંધરે, સે જોરઇ સિંધ હમીર. (ખા. પિંક)

૨૫ ચારે પંઢ ચોસલો. સારો નગર સેહેર; હોઆં હલી મેરા થેઆ, તિનીં વિધા વેર; હમીર સૂમરો પુછે, ઈન પિરોલીજા કેડા પેર. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૨૬ જડ તાએણ કુપા માએણ, અડુએ સેધો આધાર; કંથડા તું કિત ભુલે, ઈઅ હકલજો હથિઆર.

(ખા. ઉદ્‌ભોજ)

૨૭ જિકા દિઠી જંગલમેં, સે જે હુટથા હોય; ત હિકડો રભે રાજી થીએ, ને કજા ન લગે કોય. (ખા. ઉદ્‌ભોજ અને વાઇ.)

૨૮ જોયેંકે ઇ જગમેં, જુકાએતી જિણસ યાર; મડધેં જેડે મુડસકે, પણ કરે તાભિધાર; સામીં અચે સુંધરી, સ-જેને સિણગાર; ઉમર ચાય મારઇકે, ઓઢેતેં વીચાર. (ખા. વાઇ.)

૨૯ થારેઓ ચાય થૂઅરમેં, દિઠી નાલે ચંગીં નાર; અંગેં લિંગેં ફુટરી, કારે મોં કુંઆર (ખા. ઉદ્‌ભોજ)

૩૦ દિસી આંઉં દોકી, ધિલમેં રખી ધ્રા; કદેં કદેં કાંધ વદ, હૂઈ સોઆગણ સા; વર વિસારે છદેં, આય પણ ઘનોજા. (ખા. ઈદોજ)

૩૧ દી.ઠી નાલે ચંગીંનાર, જુકો ધારૈ ધાધ દેશાએ,
ખ. રૂકા નખરા કરે, મુડસેંકે મઞાય;
મડધેં જેડે મજકે, હકલમેં હટાએ,
નીચૈંા ઉચૈંા ચોફેર, નિધ્રાકે રસાએ;
ભારે જેં ભર વિંજણુ, તિદાં ઓચતી આએ,
ઈ સિરજી સીતોજા, સીતોજકે ખાએ.

(ખા. સીતોજ,)

૩૨ ડુંગરમેં દરસડી, કંઠીમેં કોડાય; જાં વિંજાં બાજાર-મેં, તાં મેકે વિઠી બકરી ખાય. (ખા• ઉદ્ભોજ)

૩૩ ધરીઆ કાંઠે ધાધલી, નાએ કાંઠે નેઆર; ફુલ જેંજા ફટરા, ખાંભેજે આચાર; સિંધીઆણી ઉભી સદ કરે, તું ઓઠેતેં વીચાર. (ખા• ઉદ્ભોજ)

૩૪ ધિલ્લીથી ધુમ કરે, ચડેઆ મેઘ મલાર; ક્રિરોડીઉ લખ કટકેજીઉ, બેઆ હથીએંજા હજાર; પીંધું બધી પદ-જીઉ, પોએ સીંચેઆં સાલધાર; ભલી હૂઈ છસ્રી, જે કુલો દિનું કપરેકે. (ખા. પિંક)

૩૫ નગરથી નિકરૈ નાર, તેંકે લજ્જ ન કાં લી; છનજી મા કુડી, છનજી દાદી કૂડી, છ કૂડે કૂડેજી ધી•

(ખા• આનોજ)

૩૬ નથી નિમોરી નાંધલા, સોકડ કનેંમેં પાય; સણગાર કેંએં સુંધરી, હલાઇ કકોરજી કાય; હથ્થ કટોરો હેમરો, ઈ સત્ત ભોજન તી સાય; ખણી નિકરૈ કંડ મિંજા, છ કોદ કનૈયા લાય; ત આંટો દેઈ ઉભી રેઈ, જભાભ નક્રાં જાય; વિંજી છનું ઉપટે, ત પુનું પલંગ તે આય; હજી નિકરૈ હેત મિંજા, છ કામની કચ્ચવાય; સચો પિરોલી ભીમ ચાય, છ નરતેં લિખ્ખી નાય• (ખા. જરોજ)

૩૭ નાણું દિને ન જુડે, અમૂલ હીરો ઈ; મુફ્ત તોકે

સો મિલે, કર કધર તું કીં; કમ્મ કીઆમત ડીં, જરૂર તોંકે જેંજો (ખા. વાઇ)

૩૮ પગ ચાર ને ચોપગેંમેં ન, લમ્મું પુછ ને મોર પ ના, મથે મુગટ ઇ કુકડ પ ન, પંખ જાતકે ઓદો પ ન. (ખા. આનોજ)

૩૯ પંજ નર પાણુમેં, ઉભા અઇન રાતો ડીં; તેં મિંજા હિકડા આશક અચેં ભેઆ વિંજેં, તિનીં ઘણું લગાયા ડીં; ઉનીંજી ભેણુ હિકડી, ઈ અચણુ ન ડે કીં; આય ઘણેં ઉનીં જેડી, ઇનજો અંગ લિખેઆ ઇં; ઇ પિરોલી પાડેં પધરી, સે જુરંધી કીં (ખા. સીતોજ)

૪૦ પંજેં સતેં ન ઉપડે, દોમેં મૈયેંજો ભારે; ધોટ વિજી હલેઆ ભિડમેં, સે ગોરલજો ભતાર. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૪૧ પાણી મથે પધમણી, ઇ વિછાએ વિઠી વાર; અ-જાણે પોરજો અબ્દુલા ચાય, ઉત કોએ નથો પુજે યાર; કુછે નથી કામની, ઇ સમજાયા વિઠી સાર; સચી પિરોલી સૂમરો ચાય, સાલખ સોજી નેઆર. (ખા. બનાવટી જરોજ)

૪૨ પાણી મિંજા પએધા થેઆ, સો નાલે ચંગું નર; નાલો ઈનજો તડે પેઆ, પોએ સુકાઈ થેઆ સર; આણે રખેઆ ચૉકમેં, પોએ દિસણ જેડો વર; ખાધે તાં મન ખુશ થેઆ, ધિલ તાં થેઆ તર; હલે ન પિંઢ કીં હેકલો,

પોએ સાથ સંગાતે સર; હલે અસવારી નિશ્ચમેં, પોએ અસવારી કેઓ ખર. (ખા. પિંક)

૪૩ પિરોલી પિરધાન આય, સુણ સાંધનાણી વીરા; સુકે ન સેંસારમેં, ઇ નીલાજ નીલાં (ખા. ઉદ્ભોજ)

૪૪ પેઆ ધુલ્લ ધોઆભજા, સે આયા મિંજા અ-મીન; સચકે તાં ઓદા ન થેઆ, કૂડ પ કુછેઆ કીં ન; ઇ નીંજી રોજ કીઆમત દીં, આજી આય જમીન.

(ખા. જરોજ)

૪૫ બ બ જાણે ત્રે ન જાણે; મા સુંજાણે, પે ન જાણે; આએસ દાડી, નાંએસ મુચ્છ, ઇ પિરોલી ન લજે, ત પડેંજેકે પુચ્છ (ખા. જરોજ)

૪૬ બીં સીતૂજીએં જગડો કેઓ, ઉદ્ભોજકે ઓધાન રેઓ; પુત્તર પેટાછે થેઓ, પે એંધારીએં પેઓ. (ખા. સીતોજ અને ઉદ્ભોજ)

૪૭ ભુમધી દિઠી ભાજારમેં, સે નાલે નિંભર નાર; નર ભીડાયો ભુકા કરે, કિરોડીઉં લખ્ખ હજાર; ઇ ઇસ્ત્રીજે અંગતેં, અગડીઉં ગોસડ ને ચાર. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૪૮ મડધ મિઠીજો, કંધ કપાજો; જ લગો વા, ત નિકરી વેઓ સા. (ખા. મીનોજ તથા ઉદ્ભોજ)

૪૯ મથા આતઈ મેર ભમધી, ત કલ ન હુઈઅસ કૂકડજી; ધરતી પગ ધરે, રાજા પુછે રણસીંગ કે, કામની

કોલ કરે; હિતા વેઈ હેકલી, ઉતા ટોજીઆ કીં ન ટરે; અલા ઉભાઇએં ઉનીંજા, જું નૂઅ નભીજી બેડી તરે.

(ખા. જરોજ.)

૫૦ મંઢઈ મંઢઈ ચોખંઢી, ખંઢ ખંઢમેં નવ ખંઢી; રાજા પુછે રાણીકે, જે બ કાએણ મંઢઈ. (ખા. મીનોજ તથા ઉદ્ભાજ.)

૫૧ મંધી પાપો મજમેં, ઘોટ ઘરા નિંગેઓ; પિનીં કરેતો પેટજી, ઇનકે અલા અમજ ઉપાયો; ભમીં આપો તે ભે-રમેં, દિનું રૂ જબાબ; સો સો સામીં નિંગેઆ, ઈ વેઆણી પિરભાત; લો કલમ કિતરા, અઇન ઘુનાઆનું ધાર; ખા-સી પિરોલી, ખત્રી ચાયતો, વાંકાય થીએ ત વાર.

(ખા. જરોજ)

૫૨. ભાડુ મંજે કો ન, હી તમાસો તકરાર,
રાહામેં હી રમ્ઝ જે, અચી થેઓ ઇસરાર;
ઓતારો અસમ મથે, હાથીજો હિકેઆર,
શ્રી કિરસનજે કુલજો, ઇ આએ તાભેધાર;
ખેંગ ઈ પૂભીજો. દિઠો ભુજ બાજાર,
ગાધી વિજી ઘોડે મથે, વિઠો બેદરકાર;
રસેઆ અચે રાહમેં, સાથ સભનીં યાર,
જીવ ઇ જીરા બોએ, ખાણુ જરોજેં નેઆર;

સ.મજી હલે સીઆણું, ઈ સારે ઘર સાથી,
બ.જારમેં ભુજજી, દિઠો ઘોડે મથે હાથી.

(ખા. જરોજ)

૫૩ લકડ ઘસે લો ચમકે, ઘસે ઘસારો; એ કિનજી જાન ઘસે, ઘસે મુતારો, પિરોલી હોલ બિલાડે.

(ખા. સીતોજ.)

૫૪ લગ લગ ચો ત ન લગે, અને મ લગ મ લગ ચો ત લગે (ખા. જરોજ.)

૫૫ વાટ હલંધે દિઠો ભેટો; પંજે હજારેં મંગેઆ પેટો; ધન ગાલજો ગિનીં દેઓ નેઠો (ખા. જરોજ)

૫૬ વાઢે ઘડેઓ વાણ, તેમેં જાડેજા, તેમેં સૂમરા, તેમેં સજી પિરથમી, અને તેમેં વદેરા. (ખા. ઉદ્‌ભીાજ)

૫૭ વેથ જેદી વલ, સે પેઈ સાલખજે હથ્થ;બારો કું-એ ભેરચા, તેરેં ઘાણીજી લઠ, તેજા ટુકર થેઆ ત્રેસો ને સઠ. (ખા. વાઈ.)

૫૮ સખી તોજે સેરમેં, મું પોણુધલ દિઠો;પોણુધલ તાં ઘોડો, ઘોડો તાં ચોપગો, મું નપગો દિઠો; નપગો તાં સપ્પ, સપ્પ તાં સાસો, મું વિસાસો દિઠો; વિસાંસો તાં વાણ, વાણ તાં ધરીઆ તે, મું સુકેંતે દિઠો. (ખા. ઉદ્‌ભીાજ)

૫૯ સંજે સનાસી હલેઆ, ઈ પુછી કેંએં પંધા; મંધી રખી મજમેં, ઇય આયાતે અંધા; ગુર ગદેઓ ગોધડીઓ,

તદેં સામીં બોએ સંધા, સામીં બોએ સંધા. (ખા. જરોજ)

૬૦ સઃ—સિરો તોજો સિંધમેં, તું હિતે હારઈ કેઆં;
જઃ—સમેં સંધે સાથડે, માંકે હિતે ખુપોર થેઆ.
(ખા. ઉદ્ભોજ)

૬૧ સીઆરેમેં સુતી, સે ઉનારેમેં સુતી, ઇ વરસારેમેં પણુ સુતી, ઇ સુતી સે સુતીજ સુતી. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૬૨ સીતોજા તે સુપનું, જેંસેં કેઈ કારીગર કાર; ઉભો આય અધોતડે, ઇ અલાજે આધાર; કુછેતો કુલૂંભ મિંજા, સજઓ લિખ્ખણહાર. (ખા. સીતોજ)

૬૩ સીતોજા નર સપનું, સે ભારી તાં ભર થેઓ; ઇખીજે અંગ લગો, ત કિરી પદ પેઓ. (ખા. સીતોજ)

૬૪ સૂઈ ઘર સુપજે, મોચીએં ઘર મુલ; ત્રેઆ રાએંજે રાજમેં, ચોથા વાડીસંધા વલ. (ખા. ઉદ્ભોજ તથા મીનોજ)

૬૫ સોન વાએણું અને સામરો, વણમારેઓ રૂએ; ઈ પિરોલી ન લજે, સે અકલ વોણું હુએ (એક જીવડુંછે)

૬૬ હલણી ચલણી ચોમુખ ચલણી, મુખ બિના ન ચુરે આંગરા ચાર; હાકમ હણી ઉથેઆ, વીર વિમાસમેં પેઆ; હજારેં પ હલે, લખેં પ હોય, ખાસી પિરોલી ખત્રી ચાય, વર વિંજાય નિકરે, કામની કોદી તુલ હોય. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૬૭ હલઈ વિંજો વાટમેં, ત પેઇ આય પદતેં, કે તું ન-

રેસેં વિડે આઈએં, ક ગુંધર આયમ ધદ઼; ચાય નકો વરસેં વિડેસ, નકો ગુંધર આયમ ધદ઼, હૂંયસ ધણે મેંધે મદ઼, જદેં છદે વેઆ હિત, તદેં પેઈ અઈઆં પદ઼. (ખા. જરોજ અથવા ઉદ઼ભોજ.)

૬૮ હલે ત હલે નકાં પાણું પલે; તેં કંધે ન હલે ત. જ હણેસ ખલો, ત પિઢેં પેઓ હલે. (ખા. સીતોજ)

૬૯ હિકડી અલા સંધે આસરે, બેઈ પોરઈ હલઈ પદ઼; ત્રેઈ ધોડેંજે ધ્રમસાણમેં, ચોથી ઈસ્ત્રી વદ઼, ખત્રી ચાય ખાસી પિરોલી, દાએંકે દીજા (ખા. અગોચરે, સીતોજ તથા આનોજ)

૭૦ હિકડી આધમનું અગે હૂઈ, બેઈ આય આધમ સાથ; પાણી મથે તી પલટે, દીંઆ ધણેરી રાત. (ખા. વાઈ તથા જરોજ.)

૭૧ હિકડી આય એડી સાય, જે મિડીંતેં પાય.
(ખા. વાઈ.)

૭૨ હિકડી એંધે દિઠી ખેતરમેં, બેઈ ભાજારેં હદ઼, ત્રેઈ ઉસેં સદ઼ કંધી, સે મૂર ન અચે મદ઼. (ખા. આનોજ, ઊદ઼ભોજ અને વાઈ.)

૭૩ હિકડી ચોરેંજે ચિત્તમેં, બેઈ જંધરે મથે જોય; મા દિનીં ધીઅકે, સે દાએંજેમેં પણ હોય; માએણ ટાણે માકુઆ, છાલ કેરેં મ હોય. (ખા. વાઈ અને સીતોજ)

૭૪ હિકંડી વનમેં, એઈ ઠાકરજો દેરે, ત્રેઇ મુંભઇમેંનેઆર; નકાં પુછીને પાઠ કર, ઇન પિરોલીજા પાર. (ખા. જરોજ; સીતોજ અને વાઇઆવાણુ)

૭૫ હી જાં જનમેઈ મૂં સાણ. નાં ન જાણાં તેંજો; મર રમે સરતીઅન સાણુ, એન મ ફુટે બિફડી. (ખા. જરોજ.)

૭૬ હુઓ જોગી હિકડો, હુઓ જોધ જવાણુ; ન ન- મેઓ નાથકે, ન કે કામિજી કાણ; જદે બાઇ ચખાયો બાણુ, તદે રસેઓ રા રસુલજે રોંવેકે. (ખા. જરોજ)

બાળકોમાં વપરાતી.

અટ્ઠ કાઠ. નોંઇ જારી; ઈ પિરોલી ચાય, સે થીએ વદો વેપારી. (ખા. ઊદ્ભોજ)

૨ અધલ કર ફધલ કર ધંગા, તિડે મિંજા પુચ્છ નિ- કર્યો, અઠ પેર બ ટંગા. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૩ ઈન મથે મીન, ઈ પિરોલી લજંધી પ કીં ન. (ખા. આનોજ.)

૪ ઉદ્ભોજા ઉપની, સે નરપ નરે ધાર; ઉભી આય મેધાનમેં, ચુરે ન આંગરા ચાર; સચ્ચા પિરોલી સૂમરેજી, નાડાપેમેં નેઆર. (ખા. ઊદ્ભોજ)

૫ ઉદ્ભોજા ઉપની, સે નાસે ચંગીં નાર; પિંઠ ખિડંધી ખિરનારમેં, ને પુચ્છ રખંધી બાર. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૬ કારી મિંઝીં ધોરો પુચ્છ, ઈ પિરોસી ન લજે ત માકુએંકે પુચ્છ. (ખા સીતોજ)

૭ કાઠજી કુકડી લોજી ચુંજ; ઇનાં દે ચાર કાં પંજ.(ખા. ઉદ્ભોજ અને સીતોજ)

૮ કોટ જેડે કુંગરે, કોટ પણ ન; ચક્ક જેડે ચાયલે, ચક્ક પણ ન; બીં બાયડીએં વિચ્ચ, ઈ ઘોટ પણ ન. (ખા. ઉદ્ભોજ અને સીતોજ)

૯ ચાર હેઠ, ચાર ભેઠ, ચાર ચાડીંકે ચડ્યા; ખુદા હેડા ઘાટ ઘડ્યા.(ખા. જરોજ)

૧૦ ચુણે ને ટુબીઊં દે, તિત્તર ન કાં હોલો; તોજીઊં સવા લખ્ખ પિરોલીઊં, મૂંજો હિકડો પિરોલો (ખા. સીતોજ)

૧૧ જેંજી મા લિક્ષી પિક્ષી, તેંજો પુત્તર કેસર સીં. (ખા. જરોજ.)

૧૨ નીલોઊં ટોપીઊં, કારા વગા; આયા મૂંજા પરદેસી સગા (ખા. ઉદ્ભોજ)

૧૩ પંજ પિપ્પર, છઈં તરાઈ; ઘડો ન ખુદે ધી તરાઈ (ખા. જરોજ.)

૧૪ બ પૂતારા બેવડા, તેમેં દોરો નકાં દસી; ઈ પિ-રોલી ન લજે, તેંજી લજ વિંજે ઘસી (ખા. સીતોજ)

૧૫ બાંઠો ધુક્રો બાવરજો, મેં જવેરી ફુલ્લ; પિંઢ સવા લખજો, ને કરે વિઠ્ઠો મુલ. (ખા. ઉદ્‌ભોજ)

૧૬ બોએ બા તેદ તેદા, ભેરા થઈ બધા; મોંએ મિંજા પુચ્છ નિકર્યા, નેઆરેઓ મૂંજા અધા (ખા. ઉદ્‌ભોજ)

૧૭ ભૂં ભૂં કરે પણ ભીંગારો નાંય; જનોઈ આય પણ બામણ નાંય. (ખા. ઉદ્‌ભોજ)

૧૮ વેથ જેદી વલ્લ, ને ઢાલ જેદો ફુલ્લ; કચ્ચા લાધએં, પોએ પકેંજો મુલ. (ખા. સીતોજ)

૧૯ સો ધરીઊં સો ધરવાજા; તેમેં વિઠા સાયબજાધા; ન ખેં પીએં, ઈ તાજાજ તાજા. (ખા. જરોજ)

૨૦ સોનજો પોપટ પુચ્છસેં પાણી પીએ. (ખા. મીનોજ અને ઉદ્‌ભોજ)

૨૧ હેદડીક કુપલી, નાંસો નારા; ચડે કટક ને વજે નંગારા. (ખા. આનોજ)

૨૨ હેદડોક ઘાભો બટ બટ ચરે, પાણી પીએ ત ઉફટ ફાટી મરે. (ખા. સીતોજ)

૨૩ હુલંધો વિંજેને ભેડ બધંધો વિંજે (ખા. ઉદ્‌ભોજ)

૨૪ હેઠ થધી વીઅડી, મથે કોસી બાય; કાકો ચાય બાત્રીએકે, ધાય બાત્રીઆ ધાય. (ખા. ઉદ્‌ભોજ)

પિરોલીના જવાબ.

(૧) રાવણ અને મંદોદરી બંનેના મળીને ૨૨ કાન થાય. (૨) કલમ. (૩) હાથી. (૪) બળદ. કેમકે બળદ એ ઇશ્વરનું બનાવેલું પ્રાણી છે અને તેને "નથેઓ" એટલે નથ નાંખવામાં આવી. (૫) મચ્છર. (૬) ખિદરહયાત. (૭) કાંભ. (૮) ઢિંગર. કૂવામાંથી સેહેલાઇથી પાણી કાઢવાનું એક યંત્ર. (૯) માછલાં પકડવાની જાળ. (૧૦) તીર, બાણ. (૧૧) નાડે, કુંભી. (૧૨) નાગડો. એક નાગે વચન પ્રમાણે બ્રાહ્મણને ઘેર અવતાર લીધો હતો તે.(૧૩) "વણમથો" તે "કુડચલ" નામનું દરીઆઈ જાનવર. "વણપગો" તે "સર્પ". "ભૂં સુધી નકા" તે "હાથી". "વણજાનવારો" તે નગારૂં અથવા ઘંટ; કેમકે એથી ખબર પડે કે હાથી આવેછે. (૧૪) ઈશ્ક. (૧૫) કાની. ઘણા અર્થમાં. (૧૬) બિદ. એક જાતનું ખડ ધાન્ય કચ્છના રણમાં ઉગેછે, તેને દુકાળ વખતે લોકો ઉપયોગમાં લેછે. (૧૭) ઘાણી. આ પિરોલો છે અને બધી વાતે ઉલટો છે. (૧૮) સરાણ. (૧૫) ઘાણી. (૨૦) છોકરીઓની ઢીંગલા ઢીંગલીની રમત. (૨૧) વિદ્યા. (૨૨) રાવણ. (૨૩) કરો અથવા રોયડો. (૨૪) મીઠું. (૨૫) ચોપડ, ચોપાટ. (૨૬) લાકડી. (૨૭) ખેર. એક અર્થ ખેરનું લાકડું અને બીજો

અર્થ એર એટલે દાન. (૨૮) ગરજ. (૨૯) કાડ'ણી. (૩૦) સર્પની કાંચળી.(૩૧)બંદૂક, આ પિરોલીમાંની દરેક લીટીનો પેહેલો અક્ષર વાંચવાથી "દી. બ. મણીભાઈ" એમ નીકળશે. (૩૨) આકડાની ભેંસને બકરી ખાતી હતી તે. (૩૩) લ એક ઝાડ થાયછે; સિંધી બોલીમાં સિંધીઆણી પોતાની સખીને બોલાવે ત્યારે "લે" (એટલે અલી) કહીને બોલાવે છે. (૩૪) જુડક અને જુડકી. (૩૫) માકૂડી એટલે કીડી. (૩૬) સદેવંત અને સાવળિંગા. (૩૭) ઇમાન, શ્રદ્ધા. (૩૮) કાચંડો અથવા કેવડો. (૩૯) ભુજનાં પાંચ નાકાં અને છઠ્ઠી બારી. એ બારી પૂરી દેવામાં આવી છે માટે તેમાંથી આવ જા થઈ શકતી નથી. (૪૦) મૂડો દશ કળશીને અને લગ્ન પ્રસંગમાં અપાતાં ખારેક ટોપરાને મૂડો કહેછે. (૪૧) સિકંદરી હાથ, જે દરિયામાં મતા કરેછે તે. (૪૨) મીઠું. (૪૩) મગ. (૪૪) બાળક. (૪૫) બકરી. (૪૬) ચકમક, કડો, અને કફ. (૪૭) ઘાણી. (૪૮) દીવો. (૪૯) એક હરણ પારધીને હાથે મરવાનું વચન આપી, ત્યાંથી ચાલી પોતાનાં બચ્ચાંને ધવડાવવા ગઈ હતી તે વિષે એક વાતછે.(૫૦) ચૉરી.(૫૧)શ્રવણ કાવડીઓ અથવા ધ્રૂ ઉપર પણ લાગુ પડેછે. (૫૨) ઘોડા ઉપર હાથીરામ નામનો એક

શખ્સ બેઠેલો તે. આમાં દરેક લીટીનો પેહેલો અક્ષર વાં-
ચવાથી "મહા રાઓશ્રી ખેંગારજી સ. બ." એમ નીકળશે.

(૫૩) ઘંટી, જંધર. (૫૪) હોઠ. (૫૫) હજારા કરીને
એક જાત થાયછે. એમાંના પાંચ જણાએ એક ઘેટાની
કિંમત પૂછી તે. (૫૬) પારણું, પીંગોડો. (૫૭) વરસ. (૫૮)
નડો, સાળમાં કામ આવેછે તે. (૫૯) હાજીપીરે ચોરોને
ઉલટા ખ્યાલ કર્યા હતા તે વિષે એક વાત છે. (૬૦) ચો-
ખા. (૬૧) બાળકને પાવાની સુતી એ બધી ઋતુઓમાં
સુતીજ કેહેવાય. (૬૨) ઘડીઆળ. (૬૩) તાળું. (૬૪) ટાંકો.
દરજીનો ટાંકો, મોચીનો પણ ટાંકો, રોહામાં પાણીના ટાંકા
અને ટાંકા નામનો એક છોડવો પણ થાયછે. (૬૫) ભમ-
રો. (૬૬) નોટ. (ચલણી) (૬૭) ચુડલી. (૬૮) અક્ષો
અથવા સજાઈઓ. (૬૯) વીંછી, ૧ આકાશમાં તારાનું એક
ઝુમખું, ૨ વીંછી, ૩ ઘોડાના પાગડામાં વીંછવા, ૪
સ્ત્રીઓના પગમાં પેહેરવાનું એક ઘરેણું તે. (૭૦)
હવા. (૭૧) નામ. (૭૨) વૈ. ૧ વૈ=પક્ષી. ૨ વૈ=
ચોપડો. ૩ વૈ=ઉમર. (૭૩) છિક્કો એના જુદા જુદા ત્રણ
અર્થ બતાવ્યા છે. (૭૪) વાંદરૂં. વનમાં તે વાંદરૂં, "ઠાકર
જે દરે" તે "હનુમાનજી" અને મુંબઇમાં વાંદરો ગામ.
(૭૫) તર્જની અને વચલી વચ્ચેની આંગળી. એ આં-
ગળીનું નામ કચ્છી બાષામાં નથી. (૭૬) નસીઓ.

બાળકોમાં વપરાતી.

(૧) ખાટલો. (૨) ત્રાજવું. (૩) ઉધાઈ અથવા ઉડે. (૪) જુરટ. (૫) દોઇ. (ચાટવો) (૬) રેંટીઓ. (૭) સોયદોરો. (૮) રેંટીઓ. (૯) ગાય. ચાર હેઠ તે ચાર પગ, ચાર ભેઠ તે ચાર આંચળ, અને ચાર ચાડીકે ચડ્યા, તે બે કાન અને બે શીંગડાં મળીને. (૧૦) ચોપીઓ. ખૂંટીકાઢવાનો. (૧૧) મેંઢી, રિંઢું. (૧૨) રીંગણા. (૧૩) હથેલી, હથારી. (૧૪) ઘંટી, જંધર. (૧૫) વહાણ. (૧૬) ત્રાજવું. (૧૭) રેંટીઓ. (૧૮) કુંભારનો ચાક, ચક્ર. (૧૯) આંખો. (૨૦) દીવો. (૨૧) મધપૂડો અને મધમાખો. (૨૨) દેવતા. (૨૩) ફારકો, ફાળકો. (૨૪) હુક્કો.

સૂચના.

આ તથા " ઉર્દુ ૧લી કિતાબના ગુજરાતીમાં અર્થ " એ બંને પોથીઓ નીચે લખેલે ઠેકાણેથી મળશે.

૧ **ભુજમાં**—માર્કિટની સામે બુકસેલર અમળેશ્વર ચત્રભુજ ઉપાધ્યાની દુકાને. તથા અમારી પાસેથી.

૨ **અંજારમાં**—બુકસેલર અમળેશ્વર ચત્રભુજ ઉપાધ્યાની દુકાને.

૩ **માંડવીમાં**—ટંકશાળ સ્કૂલના મેહેતાજી મી. દાદામીઆં હલીબુલા પાસે.

૪ **મુંબઈમાં**—ભુલેશ્વર આગળ માવજી જેરામના માળામાં મી. ડાહ્યાભાઈ જગજીવનદાસ પાસેથી.

વળી પિરોલીની પોથી રા. મુંદ્રા, જખૌ, નળીઆ, તથા રાપરના મેહેતાજીઓ પાસેથી મળશે.

ઉસમાન બચલ.